

Болотбекова М., Кенжебек кызы М.

КЫЛМЫШ ҮЧҮН ЖАЗАНЫН ТҮШҮНҮГҮ ЖАНА МАКСАТТАРЫ

Болотбекова М., Кенжебек кызы М.

ПОНЯТИЕ И ЦЕЛИ НАКАЗАНИЯ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЕ

M. Bolotbekova, Kenzhebek kyzy M.

THE CONCEPT AND PURPOSE OF PUNISHMENT FOR A CRIME

УДК: 343.241.23/232

Бул макалада кылмыш жасаганда күнөөлүү деп таанылган адамга карата соттун өкүмү боюнча колдонулуучу жазык-укуктук таасир этүүнүн мажбурлоочу чараларынын бири каралган. Жаза түшүнүгү, максаты, жазанын негизги түрлөрү, кошумча катары колдонулуучу жазанын түрлөрү да каралган. Кыргыз Республикасынын жазык жазасы төмөнкү максаттарда колдонулат: күнөөлүүнү оңдоо, күнөөкөрдүн кайра коомдоштурулушу; жаңы кылмыштарды жасоого бөгөт коюу; социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү. Гуманизм принцибине негизделген жазалоонун бардык түрлөрү физикалык азапка алып келбеши жана адамдын кадырбаркын кемсинтпеши керек. Бул жобо Кыргыз Республикасынын Конституциясында жазылган жоболордон келип чыккан. Кылмыш-жаза мыйзамдарынын чегинде адам оңдоп-түзөөдө, кылган иштерине өкүнүүгө жана мыйзамга баш ийүүчүлүккө, адамды, коомду урматтоого жана ченемдердин талаптарын сактоого негизделген жүрүм-турумундагы социалдык оң өзгөрүү түшүнүлөт адамзат коомунун.

Негизги сөздөр: кылмыш, жаза, жазанын түрлөрү, гумандаштыруу, дайындоо, оңдоо, алдын алуу, жазалоо системасы.

В данной статье рассматривается понятие наказание за преступление, признаки и цели наказания за преступление. Наказание является одним из видов принудительных мер уголовно-правового воздействия, применяется по приговору суда к лицу, признанному виновным в совершении преступления. в данной статье рассматривается понятие наказание за преступление, признаки и цели наказания за преступление. Наказание является одним из видов принудительных мер уголовно-правового воздействия, применяется по приговору суда к лицу, признанному виновным в совершении преступления. Уголовные наказания Кыргызской Республики применяются в следующих целях: исправления виновного; ресоциализации виновного; предупреждения совершения новых преступлений; восстановления социальной справедливости. Все виды наказания исходят из принципа гуманизма, не должны причинять физические страдания или унижать человеческое достоинство. Данное положение проистекает из обеспечений, закрепленных в Конституции Кыргызской Республики. Под исправлением лица по уголовно-исполнительному законодательству понимается социально-позитивное изменение их поведения, основанное на раскаянии в содеянном и мотивации правоупотребления поведения, уважительном отношении к человеку, обществу и соблюдении требований норм человеческого общежития.

Ключевые слова: преступление, наказания, виды наказания, гуманизация, назначение, исправление, предупреждение, система наказаний.

This article discusses the concept of punishment for a crime, signs and purposes of punishment for a crime. Punishment is one of the types of coercive measures of criminal legal influence, applied by a court verdict to a person found guilty of committing a crime. Criminal penalties of the Kyrgyz Republic are applied for the following purposes: correction of the guilty; re-socialization of the guilty; prevention of new crimes; restoration of social justice. All types of punishment based on the principle of humanism should

not cause physical suffering or humiliate human dignity. This provision stems from the provisions enshrined in the Constitution of the Kyrgyz Republic. Correction of a person under the penal enforcement legislation is understood as a socially positive change in their behavior based on remorse for what they have done and motivation for law-abiding behavior, respect for a person, society and compliance with the requirements of the norms human community.

Key words: crime, punishments, types of punishment, humanization, appointment, correction, prevention, punishment system.

Белгилүү болгондой, 2019-жылдын 1-январынан тартып Кыргыз Республикасынын жаңы Кылмыш-жаза кодекси гана эмес, Кыргыз Республикасынын Жоруктар жөнүндө кодекси (КР ЖК), Кыргыз Республикасынын Бузуулар жөнүндө кодекси, Жаза Кыргыз Республикасынын кодекси ж.б. Жазык-процессуалдык кодексинде да жазалоо институту бар, анын өзгөчөлүгү бар.

Байыртадан бери, бардык элдер арасында жазалоонун максаты «көзгө көз, тишке тиш» принциби боюнча өч алуу болгон, бул өзгөчө кулчулукка жана феодалдык түзүлүшкө мүнөздүү болгон.

XVIII-XIX кылымдарда кылмыш саясаты принциптери XIX кылымдын кылмыш кодекстеринде жеке адамдын мыйзам алдындагы укуктук теңчилигинин юридикалык кепилдиктеринин принциптери катары камтылган, бул кулчулукка жана феодалдык укукка жол бербей койгон.

Азыркы учурда, кээ бир өлкөлөрдүн кылмыш-укук илиминде, мыйзамдуулуктун принциптерин жана инсандын бардык зарыл юридикалык кепилдиктерин кыйшаюусуз сактоосу үчүн, жазалоо мыйзамынын курулушуна каршы чыккан «жаңы социалдык коргоо» бар. Сот адилеттигин ишке ашыруу процесинде, жазалоо системасын гумандаштыруу үчүн [1].

Кылмыш-жаза мыйзамына ылайык, кылмыш үчүн жаза кылмыш мыйзамынын мажбурлоо чараларынын бир түрү болуп саналат; ал соттолгон адамдын укуктары менен эркиндиктерин чектөөдө кылмыш жасагандыгы үчүн соттун өкүмү менен колдонулат. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси менен, ага белгилүү милдеттерди жүктөө. Бул мыйзам чыгаруучу бул түшүнүктө «жаза» деген терминди колдонуудан баш тартканын көрсөтүп турат. Укук коргоо органдарында өкүм сүргөн жазалоо парадигмасын кайра карап чыгуу көйгөйү ачык болуп калды.

Кыргыз Республикасындагы жаза жеке адамдын, коомдун, мамлекеттин жана адамзаттын коопсуздугуна кылмыштуу кол салуулардан коргоого түз-

дөн-түз байланыштуу.

Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамы кылмыш жасаган адамга карата кылмыш-жаза мыйзамынын кылмыш-жаза мыйзамында белгиленген чарасында жаза катары бир катар белгилер камтылгандыгынан келип чыгат.

Жаза кылмыш-жаза мыйзамынын мажбурлоо чараларынын бир түрү. Жаза соттун өкүмүнүн негизинде дайындалат, ал сот тарабынан Кыргыз Республикасынын атынан чыгарылган. Соттун өкүмү менен жазаны колдонуу коомдук мүнөзгө ээ – бул анын биринчи белгиси. Коомдук табият анын (жаза) коомдук кызыкчылыкта аныкталгандыгында.

Жаза кылмыш үчүн күнөөлүү деп табылган күнөөлүү адам үчүн гана аныкталат. Демек, жазанын экинчи белгиси – жеке мүнөз. Жазанын жеке мүнөзү жазык жоопкерчилигинин жана жазанын жеке мүнөзүнүн принцибинде чагылдырылган, анда атайылап же байкабастан Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде каралган жосунду жасаган адам гана жазаланат деп айтылат кылмыш үчүн.

Жазанын үчүнчү белгиси – бул соттун өкүмү, анткени ал (жаза) соттун өкүмү менен гана колдонулат.

Жаза – бул коомдук коркунучтуу жосундун абалы боюнча да, кылмышкердин инсандыгы үчүн да баа берүү, кылмышты айыптоо жана кылмыш жасаган адамды айыптоо. Жаза укуктарды жана эркиндиктерди чектөөнү, айрым милдеттерди жүктөөнү билдирет – бул кылмыш мыйзамынын бул мажбурлоочу чарасынын төртүнчү белгиси жана акырында, кылмыштуу жазалар гана соттолууга алып келет (анын бешинчи өзгөчөлүгү), ал соттолгон адам үчүн башка терс кесепеттерге байланыштуу.

Гуманизм принцибине негизделген жазалоонун бардык түрлөрү физикалык азапка алып келбеши жана адамдын кадыр-баркын кемсинтпеши керек. Бул жобо Кыргыз Республикасынын Конституциясында жазылган жоболордон келип чыккан.

Кылмыш-жаза мыйзамдарынын чегинде адам оңдоп-түзөөдө, кылган иштерине өкүнүүгө жана мыйзамга баш ийүүчүлүккө, адамды, коомду урматтоого жана ченемдердин талаптарын сактоого негизделген жүрүм-турумундагы социалдык оң өзгөрүү түшүнүлөт.

Ресоциализация – бул жазалангандан кийин же кылмыш-жаза мыйзамынын мажбурлоо чараларын өтөгөндөн кийин коомго позитивдүү интеграцияга салым кошкон, күнөөлүү (соттолгон), зарыл болгон социалдык байланыштарды калыбына келтирүү процесси.

Жаңы кылмыш укук бузуулардын (кылмыштардын жана жосунсуз жоруктардын) алдын алуу – бул жазалоо коркунучу алдында күнөөлүүлөргө (соттолгондорго) жана башка жарандарга башка жаңы кылмыш кылуулардын алдын алууга таасир берүү.

Мыйзам чыгаруучу алдын алуунун түрлөрүн көрсөтпөйт, демек ал жалпы (бүтүндөй коомго, ар кандай социалдык топторго тийгизген таасири) жана атайын (белгилүү соттолгондорго тийгизген таасири) болушу мүмкүн.

Социалдык адилеттүүлүктү калыбына келтирүү деп жабырлануучунун бузулган укугун калыбына келтирүү, келтирилген зыяндын ордун толтуруу же компенсациялоо катары түшүнүү керек. Социалдык адилеттүүлүк материалдык зыянды калыбына келтирүү жана моралдык зыяндын ордун толтуруу, кылмышкерге жаза колдонуу аркылуу калыбына келтирилиши мүмкүн.

Жаза тутуму – бул жазык мыйзамдарынын мыйзамдарында каралган жазалардын түрлөрүнүн тизмеги, алардын катаалдыгынын даражасына жараша (эң кичинесинен эң ооруна чейин).

Жазалоо системасы – бул бир же бир нече тизмелердеги [2] өзгөчөлүктөрүнө жараша структураланган жазык мыйзамында каралган жазалардын комплекси.

Жазалоо тутуму жазанын түрлөрү боюнча жана Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамынын Жалпы жана Өзгөчө бөлүктөрүнүн чаралары боюнча жазанын максаттарын ишке ашырууну камсыз кылууга багытталган.

Сот эч кандай жазаны эмес, кылмыштын мүнөзүнө жана оордугуна, мотивдерине жана максаттарына негизделген Өзгөчө бөлүктүн конкреттүү беренесинин санкциясына киргендерди гана колдонууга укуктуу. Кылмыш, кылмышкердин инсандыгы, келтирилген зыяндын өлчөмү, жазаны жеңилдетүүчү жана оордотуучу жагдайлар, жабырлануучунун чечими.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде камтылган жазалардын түрлөрүнүн тизмеси толук жана кеңири түшүндүрүүгө жатпайт.

Өзгөчө белгилерине жана маанисине жараша Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде каралган жазалардын бардык түрлөрүнө жараша системалаштырылышы мүмкүн:

– укуктук статусу: негизги, кошумча жана универсалдуу [3] (кош укуктук мүнөзү);

– жаза өтөө жерлери: коомдон обочолонууга байланыштуу жана коомдон обочолонууга байланыштуу эмес;

– убактылуу (хронометраждык) индикатор: шашылыш жана мөөнөтсүз;

– адресаттын жашы: чоңдорго жана жашы жете электерге дайындалат;

– адресаттын жеке өзгөчөлүктөрү: жалпы жана атайын;

– мазмун: материалдык, физикалык жана моралдык.

Жазалардын негизги түрлөрү, өз кезегинде, эки топко бөлүнөт:

- 1) коомдон обочолонууга байланыштуу эмес;
- 2) коомдон обочолонууга байланыштуу.

Жазанын негизги түрлөрүнүн биринчи тобуна (соттолгондорду коомдон бөлүү менен байланышпаган) төмөнкүлөр кирет:

- а) коомдук иштер;
- б) белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу;
- в) түзөтүү жумуштары.

Ал эми экинчи топко коомдон обочолонууга байланыштуу адамдар кирет:

– дисциплинардык аскер бөлүгүндөгү мазмун; белгиленген мөөнөткө эркинен ажыратуу; өмүр бою эркинен ажыратуу.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине ылайык жазанын кошумча түрлөрү катары төмөнкүлөр каралган:

– атайын, аскердик, ардактуу наамдан, дипломатиялык рангдан же класстык ченден ажыратуу; мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу.

Жазалоодо кош юридикалык мүнөздөгү (универсалдуу), башкача айтканда, жазанын негизги түрлөрү гана эмес, кошумча түрлөрү катары да колдонулушу мүмкүн, буларга төмөнкүлөр кирет:

– айып жана белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу.

Соттолгондорду коомдон обочолонтуу жана эркиндигин чектөө менен байланышпаган жазанын эң жумшак негизги түрү – коомдук жумуштар.

Коомдук иштер соттолгондордун бош убактысында негизги жумушунан же окуусунан коомдун пайдасына бекер иштерди аткаруудан турат, анын өзгөчө түрү муниципалдык кызмат тарабынан проба-ция органдары менен бирге Кыргыз Республикасынын Жазык кодексине ылайык белгиленет.

Коомдук жумуштар түрүндөгү жазанын мөөнөтү соттолгон адамдын коомдук жумуштарды аткарган саатында көрсөтүлөт.

Коомдук иштер жумуштан жана окуудан бош убактыларында, күнүнө - 4 сааттан ашпаган, ал эми иштебегендер жана студенттер эмес - 8 сааттан ашпаган убакта жүргүзүлөт.

Коомдук кызмат төрт категорияга бөлүнөт. Коомдон обочолонуу жана эркиндикти чектөө менен байланышпаган жазанын кийинки түрү – белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу.

Белгилүү бир кызматты ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратуу жазанын негизги түрү катары бир жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө дайындалат жана төрт категорияга бөлүнөт.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин атайын бөлүмү, адам жасаган кылмыштын мүнөзүнө негизделген, ал адам белгилүү бир кызматты ээлебей туруп же белгилүү бир иш менен алек-

не албайт.

Жазанын кошумча түрү катары белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу сот тарабынан жашы жете элек баланын өмүрүнө жана ден соолугуна каршы атайылап кылмыш жасаган учурда сот тарабынан милдеттүү түрдө колдонулат. расмий позиция. Мында жазанын бул түрүнүн максималдуу мөөнөтү төрт эсе, бирок жалпы мөөнөтү он эки жылдан ашпайт.

Жазанын негизги түрү катары коомдук жумуштарды же айып пулду белгилөөдө, ошондой эле сыноо шарттарын колдонуу менен жазадан бошотууда кошумча түр катары дайындалган белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү мөөнөтү жаза, соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып эсептелет.

Ошентип, түзөтүү жумуштарына, дисциплинардык аскер бөлүгүндө кармоо жана белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазанын кошумча түрү катары белгилүү кызматтарды ээлөө же белгилүү иш менен алектенүү укугунан ажыратууда, ал кызмат өтөөнүн бардык мезгилине карата колдонулат. Жазанын негизги түрү жана соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө кирген мөөнөттө.

Түзөтүү иштери коомдон обочолонуу жана эркиндикти чектөө менен байланышпаган жазалардын түрлөрүнө да тиешелүү, жазанын бул түрү соттолгондун иштеген жеринде, ал эми толук эмес убакытта иштегенде негизги жеринде өтөлөт соттолгондун иши.

Түзөтүү эмгеги да төрт категорияга бөлүнөт. Соттолгондун эмгек акысына (акчалай жөлөк пул) түзөтүү жумуштарына чейин мамлекеттин кирешесине соттун өкүмү менен белгиленген өлчөмдө жыйырма пайыздан жыйырма беш пайызга чейин чегерүүлөр жүргүзүлөт.

Түзөтүү жумуштарына соттолгон адам тарабынан түзөтүү жумуштарын өтөө кыянаттык менен бузулган учурда, сот проба-ция органынын сунушу боюнча түзөтүү жумушун Кыргыз Республикасынын кылмыш кодексине ылайык башка катаал жазага алмаштырат, ага ылайык адам соттолгон.

Коомдон обочолонуу жана эркиндикти чектөө менен байланышпаган жазанын кийинки түрү - айып.

Штраф – (немис тилинде Strafe-жаза). Ар кайсы мамлекеттердин мыйзамдарында «айып» термини менен катар «**акчалай айып**» термини да колдонулат.

Айып – бул Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде белгиленген учурларда, өлчөмдө жана тартипте сот тарабынан акчалай түрдө белгиленген жаза.

Түрмөгө байланыштуу болбогон жазалардын башка түрлөрүнө салыштырмалуу айыптын өлчөмү алты категорияга бөлүнөт.

Жазанын кошумча түрү катары айып тиешелүү беренелерде каралган учурларда гана сот тарабынан

белгиленет жана тиешелүү категориядагы акчалай айыптын суммасынын жарымынан ашпаган өлчөмдө колдонулат.

Жазанын бул түрү жазанын негизги түрү катары дайындалган адам тарабынан бир айдын ичинде төлөнбөгөн учурда, айыптын өлчөмү эки эсе көбөйтүлөт. Андан ары, эки айдан ашык убакыттан бери, айып төлөөдөн качып, сот Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин тиешелүү беренесинде каралган мөөнөттө эркинен ажыратуу менен алмаштырат, ага ылайык адам күнөөлүү деп табылат. Эгерде Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин Өзгөчө бөлүгүнүн тиешелүү беренесинин (берененин бир бөлүгүнүн) санкциясында белгилүү бир мөөнөткө эркинен ажыратуу каралбаса, сот айып пулду I-категориядагы эркиндигинен ажыратууга алмаштырат.

Эми соттолгондорду коомдон обочолонтуу менен байланышкан жазанын түрлөрүн карап көрөлү.

Каралып жаткан топ үчүн жазанын кийинки түрү – дисциплинардык аскер бөлүгүндө кармоо. Жазанын бул түрү Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамдарында каралган.

Тартиптик аскер бөлүгүндө кармоо Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинде каралган учурларда үч айдан бир жылга чейинки мөөнөттө аскерге милдеттүүлөргө колдонулат.

Коомдон обочолонуу менен байланышкан жазалардын тобу, албетте, буга чейин белгилүү болгондой, белгилүү бир мөөнөткө эркинен ажыратууну камтыйт. Белгилүү мөөнөткө эркиндигинен ажыратуу түрүндөгү жаза соттолгон адамды коомдон мажбурлап обочолонтуудан жана аны өкүмдө көрсөтүлгөн мөөнөткө Кыргыз Республикасынын жазык-аткаруу тутумунун мекемелерине жайгаштыруудан турат.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине ылайык, жаза мөөнөтү боюнча эркинен ажыратуу алты категорияга бөлүнөт.

Кылмыштардын курамына жана жазалардын курамына жаза белгилөөдө эркиндигинен ажыратуу мөөнөтү жарым-жартылай же толук кошулган учурда, эркиндигинен ажыратуунун максималдуу мөөнөтү жыйырма жылдан ашпоого тийиш.

Биздин оюбузча, бул топ үчүн жазанын эң катаал түрү – өмүр бою эркинен ажыратуу, жазанын бул түрү соттолгон адамды өзгөчө режимдеги жазык – аткаруу тутумунун түзөтүү мекемелерине жиберүү менен коомдон мажбурлап изоляциялоодо болуп саналат. Төмөнкү кылмыштарды жасоо:

Киши өлтүрүү, зордуктоо, сексуалдык кол салуу, террордук акт, тынчтыкка каршы кылмыштар, адамзатка каршы кылмыштар, геноцид ж.б.

Кыргыз Республикасынын жазык мыйзамдарына ылайык кылмыштар үчүн жазанын кошумча түрлөрү.

Бизге белгилүү болгондой, айып, ошондой эле Кылмыш-жаза кодексине ылайык белгилүү бир кызматтарды ээлөө же белгилүү бир иш менен алектенүү укугунан ажыратуу, кош юридикалык мүнөзгө ээ, башкача айтканда, алар негизги жана кошумча түрлөрү катары иштей алышат. жазанын. Келгиле, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине ылайык кошумча жазалардын түрлөрүнө токтололу: атайын, аскердик, ардактуу наамдан, дипломатиялык рангдан же класстык ченден ажыратуу жана мамлекеттик сыйлыктардан ажыратуу, бул негизги жаза боло албайт.

Атайын, аскердик, ардактуу наамдан, дипломатиялык рангдан же класстык ченден ажыратуу сот тарабынан кылмыш жасаган учурда, кызмат абалынан пайдаланып же кызматтык орду менен берилгенде жана мамлекеттик сыйлыктардан ажыратылганда колдонулушу мүмкүн. оор же өзгөчө оор кылмыш.

Тийиштүү наам, наам же сыйлык кызматтык жасалмалоонун же башка кылмыштын натыйжасында берилген болсо, адам сот тарабынан атайын, аскердик, ардактуу наамдан, дипломатиялык рангдан, класстык ченден, мамлекеттик сыйлыктан ажыратылат.

Аскердик наамдарды, класстык чендерди, атайын класстык чендерди жана атайын наамдарды белгилөө Кыргыз Республикасынын 1999-жылдын 6-апрелиндеги №35 Мыйзамы (мындан ары Кыргыз Республикасынын №35 Мыйзамы) [4] менен жөнгө салынат.

Кыргыз Республикасынын мыйзамы аскердик наамдарды, класстык чендерди жана атайын наамдарды белгилөөнү жөнгө салат.

Адабияттар:

1. Дворянсков И.В., Иванов Д.И. О необходимости смены парадигмы наказания // Актуальные проблемы уголовного права и процесса в условиях реформирования законодательства: материалы Международной научной конференции. - Москва: РУДН, 2014. С.69.
2. Сыдакова Л.Ч. Система и виды наказаний по уголовному праву Кыргызской Республики. - Бишкек, 1999. - С. 104.
3. Уголовное право России. Части Общая и Особенная: курс лекций / Г.А.Есаков, А.И.Рарог и др. - М. 2006. - С. 128.
4. Закон Кыргызской Республики «Об установлении воинских званий, классных чинов, специальных классных чинов и специальных званий» от 6 апреля 1999 г. № 35 (по состоянию на 8 апреля 2015 г.) // <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202> (дата обращения 22.09.2015).
5. Кенжебек кызы М. Конституционно-правовое положение личности. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2018. №4. - С. 108-111.
6. Жунушова Г.Б. Проблемы регулирования уголовной ответственности за преступления в сфере применения вспомогательных репродуктивных технологий. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2020. №4. С.201-205.